

Axel Odelberg

26 år
1974

Amundsen slog Scott

Sedelärande berättelser ur livet finns det gott om. Inte föranleder de några slutsatser, konstaterar dagens krönikör.

Ronald Amundsens expedition nådde Sydpolen strax efter klockan tre på eftermiddagen fredagen den 15 december 1911. Det var en vacker dag. Vindstilla klar och solig. Termometern visade cirka 20 minusgrader.

Kronika

Den norska flaggan riggades upp på ett par skidstavar och planterades i snön. Amundsen fotograferade den historiska scenen. Där efter sköts den försvagade draghunden Helge och bjöds ut som föda åt de övriga, vid denna tidpunkt helt utsultna hundarna. Amundsen och hans mannar åt dukigt av sin medförda proviant; sältkött, pemmikan, choklad och kex på fullkornsvete och havre samt rökta cigarr för att fira.

Vid samma tidpunkt kämpade Robert Scott och hans brittiska sydpolexpedition med sina tunga slädrar uppför Beardmoreglaciären 67 mil därifrån. Det skulle dröja ytterligare en dryg månad för Scott att nå polen. Ett par månader senare, i slutet av mars, hade Scotts expedition dukat under av umbäranden och brist på föda under sina försök att nå tillbaka till baslägret. Vid den tidpunkten hade världen redan informerats om den norska expeditionens triumf.

Att det inte var någon tillfällighet att Amundsen vann och att Scott gick under förstår man då man läser Roland Huntford's bok om de båda polarforskarna. Amundsen var ett profitts som inte lämnade något åt slumpen. De medel han valde underordnades målet att nå polen. Scott var en amatör som lade stor vikt vid vilka medel han nyttjade för att nå sitt mål.

Amundsen använde hundspann. Scott och hans mannar drog själva sina tunga slädrar. Det var mer heroiskt och djurvänligare. Men dessvärre varken riktigt ändamålsenligt eller särskilt människovänligt.

Jag kommer att tänka på Scott och Amundsen då jag läser Åke Ortmarks bok om ja-sägarna och hur 70-talets europeiska och amerikanska bildirektörer reggerade då de fick höra att japanerna "tillverkade bilar dubbelt så snabbt och hälften så dyrt som GM och Volvo.

Förste vilde bildirektörerna inte lyssna på det örat. När de så småningom skickade folk till Ja-

pan för studera om det var sant och det faktiskt visade sig vara sant, försökte de istället skydda sig från denna störande information med värdebaserade bortförklaringar som koncentrerade sig på metoderna, inte på målet. Det påstods att den osannolika japanska produktiviteten och konkurrenskraften inte var var möjlig att uppnå annat än i Japan beroende på att den baserade sig på hänsynslös rovdrift av arbetskraften, våldiga statliga subventioner och en tuff valutapolitik.

En motsvarande reaktion gav en av Scotts expeditionsledare uttryck för i sin dagbok då expeditionen nätt fram till polen och upptäckt att Amundsen hade hunnit före: "Det är sorgligt att vi förekommit av normmännen, men jag är glad över att vi har gjort det enligt den goda brittiska metoden. Att låta männen dra är den traditionella brittiska slädtekniken..."

*** Ställda inför nya rön och metoder skyddar sig folk genom att beskriva de gamla metoderna som moraliskt mer högtstående.**

Människan är lat och konservativ. Många avskyr att ändra på invanda mönster. Ställda inför nya rön och metoder skyddar sig folk genom att beskriva de gamla metoderna som moraliskt mer högtstående eller representerande omlästa värden. Närlästa man hör människor som i moraliska termer förkastar andra sätt att närma sig problem än de gängse, så bör man vara på sin vakt. Ofta handlar det inte om något annat än en djupt mänsklig men destruktiv ovilja till förändring.

Ett aktuellt exempel utgörs av det arbetslöshetshemsköta Europas reaktion på den amerikanska ekonomins förmåga att skapa ny sysselsättning. Den är uppenbart är större än den europeiska. Men istället för att ta lärdom av de amerikanska erfarenheterna ägnar sig framstående europeiska politiker åt att dels förneka och dels nedvärdera de amerikanska framgångarna. Det talas om lågbetalda McJobb, och det europeiska (uppenbart ineffektiva) sättet att bekämpa arbetslösheten ges ett värde i sig. För att citera den EU-kommissionären för arbetsmarknad, irändaren Padraig Flynn: "Vi i Europa ska inte skapa jobb till vilket pris som helst."

Så talar en Robert Scott i sysselsättningspolitikens värld.

Leve Agaton Sax!

Hyllningar inströmmar till den bortgångne Nils-Olof Franzén och hans odödliga skapelse, redaktör Sax. Lingvisten Jan Anward introducerar oss i graeliskan.

Ett beklagligt missöde. "Var och en som har hängt under en bro 46 meter ovan vattenytan, vet hur oerhört påfrestande på händer och armar detta är", skrev Nils-Olof Franzén i Agaton Sax klipper till – en godmodig avrättning av genrekollegan Åke Holmbergs stilistiska egenheter (Teckning av Åke Lewerth).

den självupphävande generaliseringen:

Var och en som har hängt under en bro 46 meter ovan vattenytan, vet hur oerhört påfrestande på händer och armar detta är.

Jämför med följande ur Holmbergs *Ture Sventon i London*, 1950:

Var och en som någon gång har färdats fram i tät dimma på en flygplans matta, vet hur förvånad man blir, då man plötsligt känner en lätt stöt och befinner sig på marken.

Men Agaton Sax här förstås en helt annan typ än Sventon. Bäst kan väl Sax beskrivas som en Hercule Poirot i svensk småstadstopping: en snabbtänkt, prydlig, behärskad och en smula fäfig redaktör för en landstortidning, med kriminalfall som hobby.

Agaton Sax har dock en unik och avgörande egenskap, som skiljer honom från alla andra detektivter: en suverän behärskning av tal och språk. Det är genom den förmågan som han klarar sig undan farliga förbrytare och löser sina fall. I *Agaton Sax klipper till* är det Sax idiomatiska behärskning av det komplicerade och nästan utdöda språket graeliska, hans mästarekap i bukaleri och hans förmåga att härmna både andra människor och fågelsång som räddar honom undan en internationell falskmyntarlaga och till sist gör det möjligt för honom att leda den skotska polisen till den.

Det märkliga språket graeliska lever upp till sitt namn i flera avseenden. Det är ett pseudo-keltiskt språk, precis som namnligheten med gaeliska antyder. Men graeliska är också det huvudsakliga mediet för svek och aggression i boken. Inte ett enda vänligt sinnat ord yttras på språket. Symptomatiskt nog är bokens första ord på graeliska *ghall*. Den främste experten på språket, den ärevördige professor Julius Mosca (vars namn låter som en kompost på Julius Streicher, redaktör för nazistiska *Der Stürmer*, och Gaetano Mosca, italiensk eliteoretiker och en av

fascismens – ovilliga – lärofäder) visar sig också vara chef för en internationell falskmyntarlaga och en allmänt obehaglig person.

Språkligt sett är han en fullständig människa, eftersom de främmande språken och rösterna låter honom uttrycka de förträngda sidorna av sin personlighet.

När Sax använder graeliska är det också för att förlämla och vilseleda falskmyntarna. Samma syften tjänar bukaleriet och härmingen. Sax undslipper exempelvis falskmyntarna som hotar att kasta av honom av taget genom att låta en mäktig stämna ryta en saftig förlömpning på graeliska utanför tågkupén där han befinner sig med skurkarna.

Agaton Sax må vara liten, fet, skällig, medelålders och hunsad av sin faster Tilda, men genom sin enastående repertoar av främmande röster och språk förmår han övervinna sina egna begränsningar och besegra de skarpaste kriminella hjärnorna i Europa. Språkligt sett är han en fullständig människa, eftersom de främmande språken och rösterna låter honom uttrycka de förträngda sidorna av sin personlighet.

Om en seriös vuxenroman hade förmått gestalta samma tema, så hade den säkert varit föremål för ett antal djuplodande analyser vid det här laget. Vem skriver en avhandling om Agaton Sax som polyfon hjälte?

JAN ANWARD

Befogad bufflighet?

Författarinnan Anne-Marie Berglund berättar i *Aftonbladet* (31/3) att hon firat ett stipendium så grundligt, att hon hamnat i fyllfinkan. "Jag kanske var lite vulgär i mitt språk, men vi var ju på väg hem", försvarar hon sig.

Mediavinkeln

Berglund anser att hon förnedrats på polisstationen, bland annat genom att ha nekats att besöka toaletten. På morgonen förklarar hon istället att den kvinnliga polis som svarat för nattvakten hörde hemma "i fascistarméerna".

Tumult hade uppstått och författarinnan hade fått blåmärken. Hon ska nu skriva en pjäs som berättar om det våld som "hela tiden" riktas mot kvinnor. Men varför skulle vakten mitt i natten låtsas upp för den aggressiva och berusade författarinnan och åtagit sig att lotsa henne åter till cellen? Det kunde ha slutat illa. Berglund är upprörd över att hon kallades "subba" och blind för att hon har betett sig som en.

KLAS HELMUT FASAN